

KÜLTÜREL ZENGİNLİK BAKIMINDAN MARDİN

İbrahim YILMAZ*

ÖZET

Mardin, tarihsel süreç içerisinde Babiller, Asurlular, Hititler, Urartular, Persler, Selçuklular, Emeviler, Abbasiler, Anadolu Selçukluları, Artukoğulları ve Osmanlı İmparatorluğundan döneminden beri yerleşim merkezi niteliğinde olmasından dolayı oldukça renkli bir kültürel yapıya ve tarihi kalımlara sahip bir şehrimizdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yerleşim yerlerinin en eskisi ve Süryaniliğin neredeyse doğuş ve yayılış merkezidir. Günümüzde de bu çok kültürlülüğü içinde barındırmaktadır. Barış içerisinde Türk, Arap, Kürt ve Süryanilerden oluşan etnik yapısı ile âdeta bize bir imparatorluk dönemi şehirlerini anımsatmaktadır. Bundan dolayı da biz, bu makalede Mardin'in gerek etnik kimliğinden gerekse dinsel kimliğinden, gerekse de üst kimlik olarak kabul edilen Türk vatandaş kimliğinden hareket ederek, bu yörenin çok kültürlülüğünü bir farkındalık olarak ele almaya, çok kültürlülüğü ve etnisiteyi dil (Arap Dili) bakımından incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Dil, tarih, Türkler, , Araplar, Kürtler, Süryaniler.

ABSTRACT

Mardin, which our city has rather coloured and historical rurals structure, because it is a local centre since the period of Babel, Assyria, Hitit, Urartu, Persions, Seljuks, Omayyad, Abbasid, Artuks, Anatolian Seljuks and Otoman Empire in the historical period. It is the oldest local in the South East Anatolia and it is the centre of Christian (Syrinc)'s rise and spread centre. It included in different cultures and coloured structure now. It remained us the period of Empire's cities with this ethnic structure which being Turks, Arabs, Kurdish and Syriac's construction in peace. Because of the fact that we tried to examine both the ethnic identifcaiton of Mardin, religion identifcaition and being upper identifcaiton, Turk citizenship. We tried to study these different cultures and the point of view of Arab language.

Key Words: Language, history, Turkish, Arabic, Kurdish, Syriac's.

* Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Bizler, araştırdıkça ve fark etme bilincini kazandıkça, çok zengin kültürel kaynaklarla beslendiğimizi ve yüzyıllarca süren bir tarihî birlikteliğe sahip topluluklardan oluştuğumuzu görürüz. Gerek birey gerekse toplum olarak bu kültürel zenginliğimizin bilincinde ve onun taşıyıcısı olma durumundayız. Toplum olarak yeni yeni 'Bütün Renkleriyle Türkiye', 'Farklılıklarımız Zenginliğimiz' gibi kalıp cümlelerle farkında olma özelliklerini kazanmaya başladığımız doğrudur. Bunlar başlangıçta birer slogan olarak dile getirilmesine rağmen, günümüzde oluşan zihinsel farkındalığın temellerini de oluşturmuşlardır.

Edebiyatımıza, müziğimize, mimarimize, sanatımıza baktığımız zaman, Balkan, Arap, İran, vb. etkilerini, kendi içimizdeki çeşitli etnik ve dinsel grupların katkılarını, tüm bunların birbirini zenginleştirip geliştirerek nasıl iç içe geçtiklerini görmek mümkündür. Bundan dolayı epey bir süre bu mirası inkârcı, savunmacı bir tutumla, tarihsel paylaşımları, yüzyılların alışverişini görmezden geldik; ama artık bunun yerine bu tarihe ve şimdi içimizde barındırdığımız çeşitliliğe sahip çıkmamız ve bu mevcut gerçekliğin hakkını vermemiz gerekmektedir. Şunu da iyi bilmeliyiz ki, kültürümüzün zenginliğine, içerdiği kimliklere sahip çıkarak, bünyemize katarak onları öne çıkartmak, bizi hem kompleksli bir dar görüşlülükten kurtarıp özgürleştirecek, hem de ülkemizin mevcut gücünün çok daha rahat görünmesini sağlayacaktır. Çünkü bu şekildeki bir anlayışı ve uygulamayı, hem kendi geçmişimizde hem de bugünkü gelişmiş toplumlarda rahatlıkla görmek mümkündür. ¹

Yukarıdaki söylemlerin, diğer birçok edebiyat metinleri gibi insanlarda farklı duygular uyandırdığı ve onların, topluma coşku veren unsurları içinde barındırdığı bir gerçektir. Ama burada önemli olan bu düşüncelerin toplumun bütünü tarafından nasıl algılandığı, içselleştirilip içselleştirilemediği ve toplumların yaşayışına nasıl etki ettiği. Toplumların başlangıçta farklılıkları bir renk olarak görüp, onları bir avantaj olarak kabullenip 'bütün renklerinin' farkında olup ve onlara karşı aynı eşit mesafede durup durmadığına ya da bu farkındalığı bir yaşam tarzı haline getirip getirmediğine bakmak ve bunu iyice irdelemek gerekir.

¹ Altan, Mehmet, "Geçen Yıl Onur Konuğu Kimdi?", *Star Gazetesi*, 15 Ekim 2008.

Hem aynı kültür içerisinde hem de farklı kültürlerle birlikte yaşama isteği insanın doğasında vardır. İnsanlık tarihinden kesitlere bakıldığında bunu kolaylıkla görmek mümkündür. Örneğin Anadolu toprakları geçmişten günümüze kadar farklı kültürlerin harmanlandığı bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizler, Anadolu coğrafyasında var olan diğer kültürlerle, geçmişimizde olduğu gibi bugün de istenilen düzeyde olmasa bile birlikte barışık yaşama bilincini tecrübe edip gidiyoruz. İnsanlık âleminin çeşitli hallerini barındıran eski uygarlıkların yaşadığı topraklarda bereketlenmiş çeşitli kültürlerle iç içeyiz. Bu konularda zihnimizi meşgul edecek sorunlarla karşılaşsak da, bunlar bizim değiştiremeyeceğimiz gerçeklerimizdir. Ayrıca bu gibi sorunların en doğru cevaplarını kıyaslamalar yoluyla daha kolay bir şekilde de bulabiliriz. Kendi toplumumuzu, bizden daha huzurlu ya da daha kötü şartlarda düşündüğümüz kültürlerle kıyaslayabiliriz. Ama bütün doğru kıyaslamaların da bir ön araştırmaya ve doğru bilgilere dayandığını hiçbir zaman akıllardan çıkarmamız gerekir.

Bu itibarla farklı kültürleri çeşitli renkleri içinde barındıran Mardin'e, bu yapısıyla dünyanın ve Türkiye'nin en karakteristik şehirlerinden biri olarak bakabilmek mümkündür. Halen günümüzde bu topraklarda binlerce yıllık kültür, coğrafya ve mimarinin izleri görülebilmektedir. Bu bölgede dinsel ve etnik bakımından farklı topluluklar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de adalet ve barış içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Mardin'in de içinde olduğu Urfa, Diyarbakır bölgesi, ilk İslâm fetihlerinden itibaren Anadolu'ya açılan birer kapı olmuş; Artuklu, Selçuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlıların hüküm sürdükleri bir bölge olarak günümüze kadar gelmiştir. Hâkim durumunda olanlar, hiçbir zaman oradaki mevcut kültürel zenginliği görmezlikten gelmemişler ve bu konularda herhangi bir yaptırıma da gitmemişlerdir. Tarihi kaynaklar, bu bölgenin 1106 yılında Artuklu'ların hâkimiyeti altına girdiğini ve bu topraklarda Arap, Kürt, Süryani, Rum, Ermeni ve Yahudilerin yaşamlarını sürdürmekte olduğunu; her milletin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan kendi lisanını konuştuğunu, kendi din ve mezhepleri

üzerinde rahatlıkla ibadetlerini yapabildiklerini bizlere aktarmaktadır.²

Yukarıda betimlemeye çalışıldığı gibi bu bölgeye ve tarihine bilimsel temellerden uzak, tarihi gerçeklerle de bağdaşmayan milliyetçi hassasiyetlerle yaklaşmak son derece hatalı olsa gerektir. Ayrıca eldeki kronolojik tarihi bilgiler de, Mardin'in günümüzdeki mevcut yapısına ışık tutmaktan oldukça uzaktır. Bugünkü yapısı ile tarihi verileri birleştirmek, bunların ışığında mevcut yapıyı anlamaya çalışmak ve tarihi verileri daha sonra tekrar değerlendirmek gerekmektedir. Bugünkü yapısı itibariyle Mardin'de çeşitli ırk, din ve dillere mensup insanlar birlikte yaşamlarını sürdürmektedirler. Diğer din mensuplarının olduğu gibi, İslâm dinine mensup insanlar da bu bölgeye yerleşmiş, karşılıklı etkileşim ve birliktelik içerisinde, kendilerine yer edinmiş ve iktidarın İslami unsurların eline geçmesinden dolayı burada hakim duruma gelmişlerdir. Onlar, kendi kültürlerini devam ettirmek amacıyla medrese, tekke, bedesten tarzı çarşılar v.b. İslam medeniyetini sembolize eden kurumları kısa bir süre içerisinde inşa etmişler ve faaliyete geçirmişlerdir. Nitekim Mardin ve bölgesi, Anadolu'nun ilk medreselerinin inşa edildiği yer olarak tarihte büyük bir önem arz etmektedir.³

Mardin'in merkez nüfusu ağırlıklı olarak Araplardan oluşur. Bunlar da kendilerini Ömerî ve Ensârî ve Mihallemî⁴ olarak nitelemektedirler. Ömerîler, soylarını Hz. Ömer'e, Ensârîler ise, kendilerini Hz. Peygamber döneminde Medine'de yaşamış olan Ensar topluluğuna dayandırmaktadırlar. Mihallemîler ise, soylarını büyük Arap kabilelerinden biri olan Adnanilerin Benî Hilâl koluna kadar götürmektedirler. Onlar, kendilerini Arap olarak nitelemekte, ancak kendilerini diğerlerinden ötekileştirerek herhangi bir etnisite ayırımına tabi tutmamaktadırlar. Bu bölgede Araplardan sonra nüfus olarak Kürt kökenli vatandaşlar ikinci çoğunlu-

² Hasan Şemeysânî, *Medînetu Mardin*, Beyrut, 1987, s.217 vd.; Hasan İsmâil ve Abdulkâdir Osmân, *el-Muhallemiyye*, Beyrut, 2004, s.354 -358; Adlı, Ayşe, "Artuklu'dan Arta Kalan Mardin", *Aksiyon Dergisi*, 3 Aralık 2007.

³ Geniş bilgi için bk. Çevik, Adnan, "İlkçağlardan Ortaçağın Sonuna Kadar Midyat ve Yöresi (Tur Abdin)'nin Tarihi Coğrafyası", s. 105-139; "Ortaçağ İslam Coğrafyacılarına Göre Nusaybin", s.141-155, *Makalelerle Mardin I Tarih - Coğrafya*, İstanbul, 2007.

⁴ Aslan, Mehmet Ali, "Mihallemilerde Sözlü Edebiyat Geleneği", *Makalelerle Mardin III Eğitim - Kültür - Edebiyat*, s.241-249.

ğu oluşturmaktadırlar. Onların ise, ilk olarak Kürt kimliklerinin tanınmasını ve bu tanınma onlar tarafından alt kimlik olarak nitelendirilmekle beraber, gerek dini bakımdan Müslüman olmaları gerekse aynı vatani paylaşmaları sebebiyle bir üst kimlik olarak tanımladıkları Türk kimliği altında birleşme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu iki topluluk aşağıda belirtildiği üzere Süryanilerden farklı bir durum arz etmekte, bu farklılık onların İslam kültürü ve Türk kültürü ile daha çok kaynaşmalarından dolayı etnisiteden uzak bir görünüm sergilemektedir. İslâm öğretisine göre de, etnik kimlik, ayrıştırıcı bir önem arz etmediğinden dolayı, burada her iki grup açısından etnisitenin çok da ön plana çıktığını söylemek âdeta imkânsızdır.⁵

Mardin bölgesinin ilk yerleşimcileri olarak bilinen, Araplar ve Kürtlerle birlikte varlığını sürdüren ve hem dinsel hem de kültürel açıdan renklilik arz eden Süryaniler, hem dünya hem de Türk toplumu açısından dikkatlerin buraya yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ancak bakış açısına bağlı olarak bu bölgenin tanımlanmasının bazı farklılıklar arz ettiği de unutulmamalıdır. İster etnik çeşitlilik olsun, isterse dinsel renklilik olsun şu bir gerçektir ki, Mardin tüm bunları içerisinde harmanlayan, her kimliğin hayat bulduğu, rahatlıkla kendisini ifade edebilmesine imkan tanıyan bu yapısını, dün olduğu gibi bugün de sürdürmektedir.⁶ Çünkü Müslümanların bu bölgede hâkim duruma gelmeleri, kendilerini Hıristiyanlığı ilk kabul eden kavim olarak niteleyen ve günümüzde de kiliselerine bağlılıkları ile öne çıkan Süryanilerin varlığını sürdürmelerine hiçbir zaman engel olmamıştır. Diğer bir ifade ile bu durum, onlarda herhangi bir baskı ve değişime yol açmamıştır. Böylece Mardin, uzun bir süre; yedi yüzyıllık bir zaman diliminde Süryani Ortodoksların merkezi olarak işlev görmeye devam etmiştir. Ancak onların ifade ettiklerine göre, bazı

⁵ “Ey İnsanlar! Biz sizleri bir erkek ve bir dişiden yarattık. Birbirlerinize tanışsınız diye sizleri millet ve kabileler yaptık. Şüphesiz Allah katında en değerliniz O’ndan en çok korkanınızdır. Allah bilen ve her şeyden haberi olanıdır” (*Kur’an-ı Kerim*, XLIX, 13); “Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinize değişik olması, O’nun âyetlerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için âyetler vardır” (*Kur’an-ı Kerim*, XXX, 22).

⁶ Çetin, İhsan, “Çokkültürlülük, Etnisite ve Dil: Midyat Araştırması Örneği”, *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s. 263-269.

politik hatalardan ötürü, 1932 yılında merkezlerini Şam'a taşımak zorunda kalmışlardır. ⁷

Bu bağlamda Türkiye'de renk motiflerinin en üst versiyonu olarak Süryanileri görmek mümkündür. Günümüzde nüfuslarının iki bin beş yüz civarında olduğu tahmin edilen, Müslümanlara çok rahat bir ilişki içerisinde oldukları gözlemlenen ve kimliklerini rahat bir şekilde korumakta olan Süryaniler, kendilerini şu şekilde tanımlamaktadırlar: "Biz, dünyada başlı başına bir ırkız. Bu bölgenin ilk sakinleriyiz. Bu bölgeye sonradan gelen Müslümanlara, kültürlerini büyük oranda bizden almışlar ve bize benzemişlerdir."⁸ Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, Mardin'deki Süryaniler kendilerini temele alıp, diğer unsurları sosyal ve dinsel açılardan farklı görme gibi tabii bir eğilim içerisinde. Ama bu tanımlamayı, ötekileştirme olarak görmedikleri, Müslümanlarla yaptıkları sosyal ilişkilerinden daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca onlar, bu ifadeleri ile kendilerinin de bu şekilde tanımlanmasını istemekte ve farkındalık talep etmektedirler. Onlar açısından bu farkındalık, hiçbir zaman siyasi bir nitelik taşımamakta, sadece kültürel kimliğe karşı bir saygıyı ifade etmektedir.

Süryaniler, Müslümanlara yaklaşımlarında olduğu gibi, aynı dine mensup oldukları diğer Hıristiyan unsurlara da yaklaşımlarında kendilerine ayrıcalık tanıdıkları görülmektedir. Onlar, kendilerini önce Süryani sonra Ortodoks, yani Süryani-Ortodoks olarak kabul etmektedirler. Onlara göre; Süryanice olan dilleri, dünyanın en eski dillerinden biridir. Hıristiyan dininin aslı ve özü de Süryaniliktir, yani diğer Hıristiyan mezhepleri Süryanilikten sonra doğmuştur. Hıristiyanlığa bilimsellik kazandıran ilk dinsel eğitim kurumlarını onlar başlatmışlardır.⁹ Müzik v.b. unsurlar, onların sayesinde kiliselere girmiştir. Bu bağlamda onlar, Hıristiyan yaşantısında gerçekleştirilen reformlara ve yenilik hareketle-

⁷ Oral, Mustafa, "Mardin'in Son Süryani Kadim Patriği Mor İgnatious İlyas Şakir Efendi (1867-1932)", *Makalelerle Mardin IV Önemli Simalar – Dini Topluluklar*, İstanbul, 2007, s.294.

⁸ Bk. Özdemir, Şuayb, "Tarihi Süreç İçerisinde Nusaybin Medresesinin Bölge Kültürüne Katkıları", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.75-83.

⁹ Bk. Doru, Nesim, "Nsibin / Nusaybin Akademisi", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, İstanbul, 2007, s.1-28; Bulaç, Ali, "Güneydoğunun Psikolojisi", *Zaman Gazetesi*, 6 Ekim 2004. s.29-41.

rine öncülük etmişlerdir. Bundan dolayı da Kilisilerdeki reformlar onlara aittir.

Müslümanlara göre Süryaniler, Mardin’de hep otokontrollü yaşamakta olan bir topluluktur. Kiliselerinin de onların bu şekilde yaşamalarında büyük bir rolü vardır, yani mabetleri, onları devamlı bir şekilde kontrol altında tutmaktadır. Camilerde ise, kiliselerdekine benzer, müntesiplerine karşı bir kontrol sistemi yoktur. Bu gibi nedenler onların daha saf, dindar kalmalarına yol açmıştır.

Kiliselerinin yanı sıra birtakım dernekler vasıtasıyla yaşamlarını idame ettirmeye çalışan Süryaniler, kendi aralarında güçlü bir dayanışmaya sahiptirler. Örneğin onlar; nüfuslarının azalmasından dolayı kiliselerini boş bırakmamak, ya da ayinsiz bırakmamak amacıyla –mezhep farkı gözetmeksizin- ayinlerini her hafta ayrı bir kilisede yapmaktadırlar. Her türlü sosyal ve kültürel faaliyetlerini de bu kiliselerde icra etmektedirler Özellikle Avrupa ülkelerinden olmak üzere, dünyanın pek çok yerindeki din daşları ile ilişki içerisinde olan Mardin Süryanilerinin, Türkiye dışında hem kendilerinin hem de mabetlerinin temsilcileri, ziyaretçileri ve kendi ifadelerine göre ‘sahipleri’ çoktur. Bu ilişkiler karşılıklı olup, sadece Süryaniler açısından ele almamak gerekir. Yani bu ilişkiler, sadece Mardin Süryanilerinin gayreti sonucunda oluşmamış, aynı zamanda dünyada onları Hıristiyanlığın temeli olarak gören bazı unsurlar sayesinde karşılıklı olarak oluşmuş olmalıdır.¹⁰

Müslümanlarla sıcak bir ilişki içerisinde olduklarını görülen Süryanilerde toprağa bağlı bir aidiyet duygusunun geliştiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, aynı tarihi ve coğrafyayı paylaşmalarından ötürü, onlarda vatan duygusu gelişmiş, diğer etnik ve dinsel unsurları, yaşadıkları bu bölgede tabii olarak görme inancı oluşmuştur. Bundan dolayı onların birçokları, batılı ülkelerin kendilerine çok cazip imkânlar sunmasına ve onlara sahip çıkma gayretlerine rağmen, doğup büyüdüğü ana yurtlarını terk etmemişlerdir. Müslümanlarla sıkı bir dayanışma içerisinde olan Süryaniler, düğün, bayram ve taziyelerde Müslümanlarla karşılıklı olarak gösterdikleri ortak davranış biçimlerini hiçbir zaman ihmal etmemişlerdir. Aralarında, düğünlerde karşılıklı hediye-

¹⁰ Altınışık, Kenan, *5500 Yılın Tanıkları Süryaniler*, İstanbul, 2004, s.8-25.

leşmeleri devam etmekte, birbirlerinin dini bayramlarını genellikle Arapça olarak 'İd mübarek' v.b. ifadelerle tebrik etmektedirler. Hatta iş yerlerinde Müslüman dostlarıyla ortak çekilmiş fotoğraflarını da görmek mümkündür.

Mardin merkezinde görülen bu dayanışmayı köylerinde de görebilmek mümkündür. Örneğin Mardin'in Midyat ilçesinden yaklaşık 5 km mesafede bulunan Mercimekli köyünde, Mardin'in diğer yörelerinde olduğu gibi, Türk, Kürt, Arap ve Süryaniler huzur içinde birlikte yaşamaktadırlar.¹¹ Özenle işlenmiş 200 yıllık taş evleri ile bu köy, içinde dolaşan insanlara farklı bir zaman diliminde yaşandığı hissini vermekte, buram buram tarih kokmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Mercimekli köyünde kültürler iç içe yaşamaktadır. Örneğin Müslümanlar, Ramazan ve Kurban bayramlarında, önce Süryanilerin evlerine uğramakta, daha sonra kendi evlerine gidip aileleriyle bayramlaşmaktadır. Aynı şekilde Süryaniler de, paskalya bayramında önce Müslümanların evini ziyaret etmekte, burada yapılan bayramlaşmadan sonra da kendi dindaşlarıyla buluşup bayramlaşmaktadırlar.¹²

Bu bağlamda Türkiye'de belki de dünyada Müslüman-Hıristiyan diyalogunun en üst düzeyde yaşandığı bir yer olarak Mardin'i görmek mümkündür. Çünkü orada özellikle Müslüman Araplarla, Süryaniler arasında çok sıcak bir iletişim yaşanmaktadır. Ortak anlaşma dili olarak da şehir merkezindeki Arap nüfusunun yoğunluğundan dolayı Arapça kullanılmaktadır. İçlerinde biri öldüğünde, karşılıklı olarak birbirlerine taziyede bulunmaktadırlar. Örneğin Süryaniler, taziye için bir Müslüman'ın evine geldiklerinde, önce taziye sahibine: "Re'sukum yekun Tayyib (Başınız sağ olsun)" derler, daha sonra da eğer evde bir hoca efendi varsa ona: "İkra yâ imâm el-Fâtiha li mevtânâ' (mevtamızın

¹¹ Mercimekli'de 2006 yılında "Mihalleme Dinler, Diller ve Medeniyetler arası Diyalog Derneği" kurulmuştur. Derneğin başkanı Mehmet Ali Aslan, derneğin kuruluş amacını şöyle açıklamaktadır: "Köyümüz şu an dünyada dört dili konuşan ve dört kültürü yaşayan tek yerleşim birimi. Türkçe, Arapça, Süryanice, Kürtçeyi köyün tüm halkı ana dilleri gibi akıcı konuşabiliyor. Köyümüzde dinler, diller ve medeniyetler arası ittifak hem teorik hem de pratik olarak hayata geçirilmiş ve bu ittifak devam ediyor. Dünyada kendine has bir özgünlüğü olan ve hâlâ keşfedilmemiş bu diyalog ve hoşgörü gerçeğini dünyaya tanıtmak amacıyla bu derneği kurduk." (bk. Erdoğan, Hamza, "İki Dinli Köyde Örnek Bayramlaşma", *Aksiyon Dergisi*, 10 Ekim 2008.

¹² Erdoğan, Hamza, "İki Dinli Köyde Örnek Bayramlaşma", *Aksiyon Dergisi*.

ruhu için bir fatiha okuyun)” talebinde bulunurlar. Süryanilerin Müslümanlara taziyelerinde başka ifadeler de kullandıkları görülmüştür. Şöyle ki, onlar taziye sahibi müslümanın evine gelip: “Vekelnâküm bi’d-duâ (sizi duada vekil kıldık) demektedirler. Yani biz sizin dininize çok saygılıyız. Sizler ölülerinize hangi duada bulunuyorsanız, biz de aynısına katılıyoruz. Görüldüğü üzere Süryaniler bu ifadeleri ile hem ölüye sahip çıkmakta hem de karşı tarafın dinine çok saygılı olduklarını vurgulamaktadırlar.

Müslümanlar da ölen bir Süryani için: Hâzâ takdirun ilâhiyyun nahnu nerzuku bilmevt” (Bu, takdiri İlâhîdir. Hepimizin bu acıyı tadacağız) şeklinde baş sağlığında bulunmaktadırlar. Ayrıca taziyelerinde ‘ilâ şerefi’n-Nebî, ilâ rûhî nebî’ (Nebinin şerefine, Nebinin ruhuna) şeklindeki ifadelere de rastlamak mümkündür. Büyük Süryani bilgini Hana Dolapönü’nün cenazesine binlerce Müslüman’ın katıldığı dikkat çekmiş ve bu yaklaşım, bütün dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Her iki tarafla da yaptığımız görüşmelerde onlar, bu davranış biçimlerinin tabii bir durum olarak algılanması gerektiğini, normal olanın bu çeşit dostluk belirten davranış modelleri olduğunu dile getirmekte ve bunlarla da gurur duymaktadırlar. Görüldüğü üzere Mardin’de dinler arası ‘ihtiram’ diyebileceğimiz bir saygı söz konusudur ve bu dünyaya örnek olarak sunulabilecek bir yapıdadır.¹³ Görüldüğü üzere, bu etkileşim Süryaniler tarafından iki yönlü olarak ele alınmakta ve onlar, bu gibi merasimlerde Araplarla hem dilleri hem de dinleri yönünden iletişim kurmakta ve böylece onlara son derece saygılı olduklarını göstermektedirler.

Çok bilgi sahibi olmasalar da bir dini benimseyip, içselleştiren kimselerin, diğer din mensuplarına karşı daha saygılı ve samimi davrandıklarını bu bölgede açık bir şekilde görmek mümkündür. Mardin din mensuplarının birçoğunu bu kategoride ele alabiliriz. Ancak yukarıdaki tanımlamalara uymayan ve birbirlerini dininden dolayı dışlayıp, Kâfur b. Kâfur (kötü, pis, kâfirin oğlu kâfir)’ gibi ağır ifadelerle suçlayanlar da mevcuttur. Ama her iki grubun samimi dindarları yukarıda betimlenmeye çalışıldığı üzere birbirlerine saygılı söz ve davranışlarda bulunmaktadırlar. Bundan dolayı hem Hıristiyanların hem de Müslümanların biri diğeri hakkında ötekileştirmek yerine ötekileştirmeme gibi bir

¹³ Bulaç, Ali, “Kendi dinince”, *Zaman Gazetesi*, 14 Şubat 2007.

eğilime sahip olduklarını ve aralarında olumlu bir imajın bulunduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Bunu Mardin türkülerinde de görebilmek mümkündür. Nitekim bu yöreye ait bir türküde iki dinsel kimliğin sembolü olan Cami ve kilise bir arada kullanılmıştır:¹⁴

Camiler Kiliseler
Yarin Gelir Deseler
Tende bir Canım kaldı
Veririm isteseler

Kilisem Dört Köşeli
İçi Mermer Döşeli
Sarıp Soluyorum
Ben bu aşka düşeli (Camiler Kiliseler)

Ayrıca Süryanilerin Mardin halkları içerisinde en çok yurt dışına çıkan insanlar olduğunu, içlerinde batı dillerini iyi seviyede bilen insanların bulunduğunu da akıldan çıkarmamak lazımdır. Bazıları kiliselerde ve dini vakıflarda faaliyet göstermekle beraber, onların çoğu ticaretle uğraşmakta ve iktisadi yönden zengin bir konumda bulunmaktadırlar. Mardin’de geçmişten günümüze iktisadi yönden varlıklı bir konumda bulunan Süryaniler, kuyumculuk mesleğini büyük oranda ellerinde bulundurmaktadırlar. Onlar, Müslümanlar gözünde oldukça dürüsttüler, sahte bir şey yapmazlar, yalan söylemezler, dilencilikte bulunmazlar, dilenmek durumunda kalan bir Süryani ise, ona mutlaka maaş bağlarlar. Bu gibi davranışları sebebiyle onlar, Müslümanların güvenlerini kazanmışlardır. Ayrıca önemle üstünde durdukları şu yargı da Müslümanlar arasında çok yaygındır: ‘Onlarla ortaklık kuran herkes, ister Arap isterse Kürt olsun hep zengin olmuşlardır’.

Kendilerini rahat bir şekilde ifade etmekte olan Süryaniler, kendilerinin diğer topluluklar tarafından doğru bir şekilde tanınmasını talep etmekte ve bunun da ancak üniversitelerde kendilerine az da olsa kürsülerin kurulmasını, din dersi kitaplarının

¹⁴ Sezer, M. Abdulbasit, “Mardin Türküleri Üzerine Bazı Tespitler”, *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.273.

da, kendi ifadeleri ile yaşayışları ile örtüşen bilgilere yer verilmesini dile getirmektedirler.

Mardin bölgesinin hali hazır yapısında Yahudi varlığından söz etmek mümkün olmamakla birlikte Mardin'in ikinci büyük ilçesi Nusaybin'de 1950'lere kadar 2000 kadar Yahudi nüfusunun varlığından söz edilmekte ve onların bu tarihlerde İsrail'e göç ettiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca onlarla birlikte azımsanmayacak sayıda Kürt etnik kökenine sahip insanların da İsrail'e göç ettikleri ve bu kimselerin özellikle yaşlılarının ara sıra da olsa eski yurtlarına gelip gittikleri söylenmektedir. Onların ziyaretlerinde yöresel kılık kıyafetlerini değiştirmedikleri ve ana dilleri dahil yöre dillerini çok güzel kullandıkları, Nusaybin'li vatandaşların ilgilerini çekmiştir. Müslüman-Yahudi diyalogunun, onlar göç etmeselerdi nasıl bir yol izleyeceğini bilebilmemiz mümkün değildir. Ancak günümüzde yaşlı Müslüman Arapların, Süryanilerden farklı olarak, onlar hakkında olumlu bir imaja sahip olmadıklarını söylemek mümkündür.

Bilindiği üzere kültürle sürekli bir etkileşim içerisinde bulunan din, dil, edebiyat vb. unsurlar, Mardin'in hem dini yapısı hem de etnik yapısının çeşitliliği nedeniyle bu bölgede yer edinmiş ve günümüze kadar da varlığını devam ettirmiştir. Bu kültürel yapının çeşitliliğini görüntülemek amacıyla kısaca bu öğelere değinmek yerinde olacaktır.

Mardin bölgesinin çoğunluğunu oluşturan Araplarda dil kendi ifadeleri ile şu şekildedir. Orta yaş ve üstü Arap kökenli vatandaşlar, Arapçanın kendilerinin ana dili olduğunu, ilkokula gidene kadar Türkçe bilmediklerini ve Arapça konuştuklarını söylemektedirler. Ancak son yıllarda durumun değiştiğini, iletişim araçları vasıtasıyla çocukların ilkokula gitmeden Türkçeyi öğrendiklerini ve ana dillerinden de gittikçe uzaklaştıklarını belirtmektedirler. Hatta son yirmi yılda birçok Arap çocuğunun ana dilleri olan Arapçayı bilmediğini de söylemek mümkündür. Bu bağlamda biz, Türkçenin onların ana dilleri haline gelmekte olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵

Mardin Arapçası, Suriye ve Irak Arapçası ile birtakım benzerlik arz etse de, Arap dilinin doğasından da kaynaklanan nedenlerden ötürü kendine özgü farklı bir kullanıma sahip olduğunu

¹⁵ Grigore, George, *L'arabe parle' A Mardin*, Bucureşti, 2007.

söylemek mümkündür. Örneğin onlar, Ene Terûh (Ben gideceğim)¹⁶; en Murûh (Ben gitmiyorum)¹⁷ gibi zor anlaşılan bir halk Arapçasını kullanmaktadırlar. Ayrıca Mardin içerisinde bile, beldeden beldeye, köyden köye Arapça farklılık arz etmektedir: Nasılsın (Eşşente¹⁸, keyfin); iyiyim (melihane, bâşene); bekle (istantırnî, intirnî) v.b. 'Yüzün kara olsun' anlamına gelen deyim de Mardin merkezde (Sevâd aleyke), ilçelerinde ise (sevvîd vichik)¹⁹ şeklinde kullanılmaktadır. Birbirlerinden ayrılırken sıklıkla Allah ecib şıglık (Allah işini rast getirsin) deyimini kullanmaktadırlar. Türkiye'de pek çok insanın bildiği kelim kelim lâ yenfa' deyimini de mâ yenfa', lâ yünfa' şekillerinde kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere bu kullanımlarını doğru telaffuz şekillerini bulmak adeta imkânsızdır. Bu bölgede oluşan geleneğe bağlı olarak Araplar, geçmişten günümüze yazılı bir kültür oluşturamamış, bu sebeple burada konuşulan Arapça, Kitabî Arapça'dan oldukça uzaklaşmıştır. Bir diğer unsur da, Türkçe ve Kürtçenin Arapça ile etkileşimden dolayı Arap dilinin dış etkiye maruz kalmış olmasıdır. Kitabî Arapça'dan oldukça farklı olarak kullanılan bu telaffuz şekillerinin ve yanlış kullanımların önüne geçilmesi kültürel zenginliğin korunması açısından da önem arz etmektedir.

Mardin'in diğer sakinleri gibi Süryaniler de, ana dil bakımından zengindirler. Süryanice yanı sıra Türkçe, Arapça ve Kürtçe'yi de ana dilleri gibi konuşabilmektedirler. Yani dinsel ve etnik çeşitliliğin bir zenginliği olarak bu bölge sakinleri, birçok lisanı rahat bir şekilde öğrenebilmekte ve yaşamlarını daha alternatifli olarak sürdürebilmektedirler. Örneğin Süryaniler İncil'i; Latince, Süryanice ve Aramca olmak üzere üç dilde okuyabilmekte ve ibadetlerini bu üç dille yapabilmektedirler.

Geçmişten günümüze Mardin bu kültürel zenginliği, içerisinde barındırmış olduğu birçok kültürel etkinlikle ortaya koymakta ve bu zenginliği nesilden nesile aktarmaktadır. Bu bağlamda burada bu zenginliği yansıtan bazı kültürel örneklerle yer vermek yerinde olacaktır.

¹⁶ Aslı : 'Ene se erûh' dur. Yazılı bir kültür olmadığından 'Ene terûh'a' dönüşmüştür.

¹⁷ Aslı: 'Ene mâ erûh'dur. Kısaltılarak 'Ene murûh' şekline dönüşmüştür.

¹⁸ Aslı: 'Eşşen ente ve keyfe ente'dir. Burada da kısaltılma yapılmıştır.

¹⁹ Yâ sevâde'l-vich şeklinde de kullanımı vardır.

Mardin, düğün, eğlencelerde icra edilen çok zengin bir şark müzik birikimine sahiptir. Dün olduğu gibi bugünlerde de düğünler, Mardin müziğinin icrası açısından büyük önem arz etmekte, neredeyse açık hava konserini andırmaktadır. Buna rağmen Mardin'in sanatçıları kendilerine ait bir müzik repertuarı oluşturamamışlardır. Bunda da birtakım etkenler önemli rol oynamıştır. Bunlardan biri, Mardin kaynaklı Türkü ve şarkıların doğaçlama usulü ile farklı sanatçılar tarafından farklı farklı icra edilmiş olması; diğeri ise, bu Türkülerin Arapça sözlü olması bu durumun da onların tanınmasında, ara bir dönem de olsa da, dezavantaj olarak görülmesidir. Az da olsa Mardin Türküleri, TRT repertuarında bu türküleri derleyenlerin Türkçe söz yazmaları ya da parçalarını Türkçeleştirmeleri sayesinde yer bulmuştur. Mardin'de müzik klasik sazlarla yapılmakta olup, makamsal ezgilere dayalıdır.

Son zamanlarda Mardin müziğini derleme çalışmaları yapılmaya çalışılmaktadır. Bu derlemelerde eserlerin sözleri birebir Türkçeye çevrilemediği için bazıları olduğu gibi yazılmış, bazıları da eserin ana temasına uygun olarak Türkçeye çevrilmiştir. Ancak bunların hemen hemen tamamında Arapça sözlere rastlamak mümkün olmaktadır. Bu eserler, ancak şekilsel olarak derlenmiş olup, oluşturulma sebeplerine tam inilemediği için kültürel zenginliğin ifadesi olarak ele alınamamıştır. Örneğin Mardin'de Reyhani'den sonra en çok sevilen Sabiha Türküsünün oluşumuna neden olan hikâye şu şekilde gerçekleşmiştir: Eskiden Mardin'de kervanlarla sefere çıkılır, üç ile altı ay arası ayrılıklar yaşanırdı. Sabiha da çok sevdiği ve yeni evlendiği eşinden bu vesile ile ayrılmak zorunda kalır. Altı aylık bir ayrılıktan sonra kervanın dönüş haberi geldiğinde Sabiha eşini en iyi şekilde karşılamak için gece gündüz elinden gelen her türlü çabayı göstererek karşılamaya hazırlanır. Kavuşma gününde misafirler evi tıklım tıklım doldurur. Kavuşmanın sevinci ile Sabiha misafirleri o kadar güzel ağırlar ki çok yorgun düşer. Eşi onun bu haline acır ve dilinden şu sözler dökülür: "Sabiha kız sıhirti kumi itlai nemi" (Sabiham çok yoruldun bırak git dinlen artık). Sabiha cevaben: "Monem u monem dalal le motkun fi ihdani" (Seni koynuma almadan yatar mıyım, yatar mıyım?" Bu karşılıklı güzel sözler karşısında misa-

firler, en uygun hareketin onları yalnız bırakmak olduğunu fark ederler ve onlardan izin isteyip, evlerine çekilirler.”²⁰

Mardin Türküleri Arapça, Kürtçe ve Türkçe olarak üç dile de uyarlanıp söylenmektedir. Orijinal hâlleri daha çok Arapça ve Kürtçe'dir. Müzikler hep aynı kalsa da, sözler dile uyarlanırken değişiklik gösterebilmektedir. Örnek olarak Arapça ve Türkçe karışık olarak halk dilinde söylenmekte olan Esmerani'nin sözleri şu şekildedir:

ESMERANÎ

Ben bir keklik olaydım

Dallarına konaydım

Gelen geçen yolcudan

Haberini soraydım

Ah ye esmeri loy lo habibi il esmerani (Ah esmerim oy; Benim sevgilim esmerdir.)

Esmer ebu ıyın ıssud eged akli u ğelleni (Esmerim siyah gözlüdür; Aklımı aldın başımdan.)

Gidiyorum ağlama

Karaları bağlama

Saçlarından bir tel ver

İlaç olsun yarama

Ah ye esmeri loy lo habibi il esmerani (Ah esmerim oy; Benim sevgilim esmerdir.)

Esmer ebu ıyın ıssud eged akli u ğelleni (Esmerim siyah gözlüdür; Aklımı aldın başımdan.)²¹

Kültürün aktarılmasında önemli yapı taşlarından biri olan hikaye ve masallar, diğer toplumlarda olduğu gibi, Mardin Arapları arasında da uzun bir dönem canlılığını korumuştur. Orta yaş ve üstü Araplarla yaptığımız görüşmelerde büyük oranda sözlü bir anlatımla 'Bin Bir Gece' masallarını dinleyerek çocukluk dönemlerini geçirdiklerini bize aktarmışlardır. Onlar, bu konuda şöyle derler: Eskiden evlerimizde bu hikâyeler anne veya babamız

²⁰ Çuha, Abdulkerim, *Mardin Halk Müziği*, Mardin, 2006, s.95. Ayrıca bk. Sezer, s.271-279.

²¹ Çuha, s.45.

tarafından yatma saatlerinde anlatılırdı. Biz de, bu hikâyelerle hem çok eğlenir hem de hikayenin nasıl gelişeceği hususunda heyecanlanırdık. Hikâyeye bittiğinde ise, hikâyenin içerisindeymiş gibi olayların kahramanı haline gelir, bu hayaller içerisinde uyurduk. Akşam okunan hikâyenin etkisiyle sabah zinde olarak kalkardık. Hikâyenin bize verdiği psikolojik rahatlama gün boyu sürerdi”.

Burada anonim halk edebiyatı örneğini teşkil etmesi bakımından Mardin kültüründe önemli bir yeri olan “Kürsil Defe” geleneğinden bahsetmekte fayda vardır. Bu geleneğe özellikle uzun kış gecelerinde yaşlı kişiler tarafından, masallar, halk hikâyeleri, efsaneler anlatılırdı; hikâyeye anlatılan evler konuklarla dolup taşardı. Anlatılan hikâyeler çoğunlukla uzun olur, gece yarısına kadar, hatta sabaha kadar sürer, kimi zaman bazı hikâyelerin günlerce devam ettiği de olurdu. İnsanlar hikâyeye dinlenen evlerde yer kapma yarışına bile girerlerdi. Bu gelenek, günümüzde teknolojinin evlere girmesiyle varlığını iletişim araçlarına bırakmış, hızla kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak uzun yıllar devam edip gelen Kürsil Defe geleneğinin; masalların, efsanelerin, halk hikâyelerinin günümüze kadar aktarılacak gelmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynadığı da bir gerçektir. Burada bu geleneğe bağlı olarak günümüze kadar sözlü olarak ulaşan bir hikâyeye örneği şu şekildedir:

Hikâyetu asel

Ahkî: Fî tarihina kem fi Padiş (Tarihimizde bir padişah vardı).
Inharil vahid kalbu talap asel (Günlerden bir gün canı bal istedi).
Kel li hizmetkaru hıdılne asel (Hizmetkarına ‘Bize bal al dedi’).
İl bint ehadit tepse cît li’s-sok davvarıt alel asel (Kız bir tepsi aldı, çarşıya geldi ve balı aradı).
Arat asel indıl bakkal (Bakkalın yanında bal gördü).
İşteret minnu rayha li’l-beyt (Ondan satın aldı ve yol aldı).
İzbaita zâkıt minal asel araha vehit ihtiyar (Uzaklaşınca, baldan tattı ve onu bir ihtiyar gördü).
Kalla zavkini ezeze (Ona, ‘Bana da tattır’ dedi).
Katlu mo davvikik sultani makil ekel (Hizmetçi, ihtiyara dedi: Hayır tattırmam. Çünkü sultanım bile henüz tatmadı).
Mo dovikik (Sana tattırmam).
Deâ alel asel (Bala beddua etti).
Kal leydok minel asel inşallah idarit min simmu (İhtiyar şöyle dedi: ‘Bu baldan tadan inşallah ağzından gaz çıkarır’).
Bade hizmetçiye ekelit bake iddarit min simme (Sonra hizmetçi

biraz yedi ve ağzından gaz çıkardı). Rahit lil beyt katlel Sultan: 'tirt' (Eve gitti ve sulatana 'tirt' dedi). Bade sultan zâk minne huveze keme'l-hizmetkar baka min simmi idarrit (Sonra sultan da hizmetçi gibi ondan biraz tattı ve ağzından gaz çıkardı). Kâlle eyş meseleye leyekil min he'l-asel idarrit (Hizmetçiye padişah dedi ki: Bu ne meseledir ki, bu baldan yiyen gaz çıkarıyor). Katlu arani vahit ihtiyar red minni asel ma ataytuhu dea fil hakkı'l-asel (Hizmetçi sultana dedi: Beni bir ihtiyar gördü ve benden bal istedi. Ben de ona vermedim. O da bal hususunda beddua etti). hukaye hegye. (Hikaye böyle).

Sözlü edebiyatın en önemli kaynaklarında biri olan tekerlemeler, Mardin'de geçmiş yıllardan günümüze kadar dilden dile söylenerek az da olsa varlığını devam ettirmektedir. Ancak bunlarda Arapça ve Kürtçe ifadeler iç içedir. Aşağıdaki tekerlemeler örnek olarak gösterilebilir. Enzel accıp erkeb azzıp (Ayıdan indim, ayıya bindim); Ekil zıbde mi't-taka (Dolabın içinden tereyağı yedim); Mişko mişko mışkılla (Fare fare farella); Tedberike Abdulla (Abdullah'ın cebine girmiş); Abdulla bire Fate (Abdullah Fatma'nın kardeşi); Keççik ani civate (Kızlar getirdi toplantıya); Ne yekki ne dıddoye (Bir iki tane değil); Serkan iken sısoye (Üç tane dört tane sayısız).

Mardin Arapları arasında bazı Arap atasözlerinin çok yaygın olduğu görülmüştür. Bu sözlerin Türkçe şekillerinin bizde de çok yaygın olduğu bilinmektedir. Örneğin Fincan kahve le hâtır erbaîn sene (Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır); Huzi'l-asıl nem al el hasır (Asili al, hasırda uyu); İhterim tahterim (Hürmet et ki, hürmet göresin); Hâf eşşeyh yamel ameli's-şâb (Genç işini yapan ihtiyardan kork). Mihalleme²² birkaç atasözü ise şu şekildedir: Rah ıllıg bir za'ıtted bir (Büyük gitti, tedbir de gitti); 'Amar u 'elle, rah u helle (Bina yaptı yükseltti, başkasına bıraktı gitti); Eze ekelte rahıt ueze taamte fehıt (Yersen biter, dağıtırsan artar); Yevm bı yevm u'r-rızık el- Allah (Gün be gün geçin, rızık Allah'tan'dır); Il bınt keme ıl ziyaraye (Kız kısmı ziyaret yeri gibidir).²³

Arap şiirinin önemli türlerinden biri olarak karşımıza çıkan mevlit, Anadolu'da yer edindiği gibi Mardin'de de yerleşik hayat

²² Mihalleme, Arapçanın bir lehçesi olarak kabul edilmektedir (bk. Aslan, "Mihellemiler Sözlü Edebiyat Geleneği", s. 242).

²³ Aslan, "Mihellemiler Sözlü Edebiyat Geleneği", s. 243-244..

içerisinde varlığını sürdürmektedir. Burada okunan mevlit, Anadolu'daki geleneginden farklı olarak Mardin bölgesinin etnik yapısına göre şekillenmiş olup, Arapça ve Kürtçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapça mevlit olarak İbn Hacer el-Heytemî el-Mekkî (ö.974/1567)'nin *Mevlidu'n-Nebî* veya *Mevlidu İbn Hacer* adıyla anılan mevlit türü okunmaktadır. Bu eserini, mevlit merasimlerini okunmak için kaleme almıştır. Bu mevlit, tamamen nesir tarzında olup, Hz. Peygamberin nurunun yaratılışından itibaren, annesi Âmine'nin doğumdan önce gördüğü harikulâde olaylar, doğumu, bu esnada meydana gelen olaylar, süt anneye verilmesi, çocukluk dönemi, peygamberliği ve mucizelerini ihtiva etmekte olup, âyet ve hadislerle süslenmiştir.²⁴ Mardin'de özellikle camilerde okunan Kürtçe mevlitlerde ise, Hasan et-Tüsî ve Haydarî'nin mevlitlerine rastlanmaktadır.

Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin iklim, sosyal ve iktisadi yapısıyla benzerlik gösterdiği gibi Güneydoğuya has yemek kültürünü de içinde barındırmaktadır. Mardin'de yemek kültürü, çoğunlukla et ve baharat üzerine kuruludur. Kısmen de sebze yemekleri yapılırsa da bunların içinde mutlaka et ve baharat tercih edilmektedir. Et yemeklerine bağlı olarak bulgur pilavı sofranın değişmez unsurları arasındadır. En yaygın yemekleri olarak acin (çiğköfte), ırok (aya köfte), ikbebet (içli köfte), bello'i, kısır, pilav, vb. sayılmaktadır. Köfte ve dolmalar yaygın yemek türleridir. Bello'i (mercimekli köfte), daha çok öğlen, kutilk (haşlanmış içli köfte) ise akşam yenilmektedir. Kibe (işkembe dolması) ve kaburga dolması da özgün yemekler arasındadır. Goşt u gırar (et ve bulgur pilavı) ise misafire sunulan ana yemeklerdir.

Kültürün Mardin'de önemli yansımalarından biri de medreselerdir. Klasik Arapça eğitimi diye nitelenen medrese eğitimi, Mardin'in Midyat ilçesinde camiler aracılığı ile halen varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Buralarda, herhangi bir yaş sınırlaması olmayıp, on yaş ile kırk yaş arası eğitim alan insanları görmek mümkündür. Halk, hem bu medreselerin maddi ihtiyaçlarını karşılamakta hem de bu faaliyetleri düzenleyen; Seyda ve Şeyh olarak nitelendirdikleri hocalara büyük bir sevgi ve saygı göstermektedirler. Şöyle ki, Mardin Midyat İlçesinde varlığını devam

²⁴ Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Mevlid İbn Hacer*, İstanbul, tsz.; Bakırcı, Selami, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul, 2003, s.89.

ettiren medreselerle ilgili araştırmamızı gerçekleştirmek üzere irtibat kurup kendisinden randevu istediğimiz Şeyh Beşir, bazı çekincelerle birlikte görüşme isteğimizi kabul etmiş ve: 'Kime sorarsanız sizi bize ulaştırır.' demiştir. Biz de onun sözüne istinaden Midyat'a gidip, bir esnafın kapısını çalıp, 'Biz Seyda Beşir'in camisine gitmek istiyoruz' dediğimizde, bizi buyur edip, kendisinin bizi Seyda Beşir'e arabasıyla ulaştırabileceğini, onun misafirine hizmetin Allah'a hizmet olduğunu söyleyerek, bizleri ona götürmede ısrar etmiştir.

Bu medreselerde öğrencilerin kabiliyetleri de göz önünde tutularak icazet verilmektedir. El yazısı ile kaleme alınan icazetnameleri, Arapça olarak yazılmakta ve öğrenim görmekte olduğu hocalarından başlayarak 'an (den)... 'an ile dört büyük melekten biri sayılan Cebrail'e kadar uzanıp gitmektedir. Buralarda fasih Arapça öğretilmekte, yani sokaktaki halk Arapçasının doğrusu verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Arap edebiyatına dair el-Kâmil v.b. klasik eserler de okunmakta ve böylece eski Osmanlı medrese geleneği canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Şeyh Beşir, bu konuda bizlere şunları söylemiştir: Medrese öğrencilerinin içerisinde, desteklense ders verecek insanlar var. Bizler bu faaliyetlerimizle devlete de destek olmaktadır. Allah'tan korkan dağa çıkmıyor. Arapça ile temiz kalıyorlar. Onlar cami içerisinde itikaftadırlar. Tatilleri de yoktur. Leyl vennehâr (Gece ve gündüz) ders okuyup, müzakerede bulunup, ibadetlerini yapıyorlar." Onlar, aynı zamanda yetiştirdikleri öğrencilerin devletten kadro almasalar dahi dine, diyanete hizmet ettiklerini söylemekte ve ileriki seviyelerde tasavvufi eserler de okuduklarını belirtmekte, fakat bazı şatahat dolu tasavvufi eserlerden uzak durduklarını özenle vurgulamaktadırlar.

Güneydoğu geleneksel medreselerinin Osmanlı imparatorluk süresince Ortadoğu'nun en önemli sivil ilim merkezlerinden biriydi. Cumhuriyet döneminde de uzun bir süre Türkiye'nin her tarafından, Karadeniz, Ege, İç Anadolu'dan yüzlerce öğrenci bu medreselerde tedrisat görmüştür. Güneydoğu'daki medreselerin genel dinî hayat ve İslami ilimler alanındaki zengin katkılarını unutmamak gerekir.²⁵

²⁵ Öztoprak, Sadreddin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, İstanbul, 2003; Demircan, Nezir, *Halil Gönenc Hoca - Hayatı ve Hatıratı*, İstanbul, 2004; Ekinci, Abdullah ve Kütük Ahmet, "Güneydoğu Anadolu'nun Medeniyet Tarihi Açısından Önemi ve Nusaybin Okulu", *Makalelerle Mardin III Eğitim –*

Yukarıda değinmeye çalıştığımız gibi, bir medeniyetler mozaiği konumunda olan Mardin, farklı dil, din ve kültürlerin en zengin buluşma noktalarından biridir. Farklı kültürleri yüzyıllarca bir arada barış içinde yaşatan bu kentin her köşesi, âdeta ‘medeniyetler köprüsü’nü andırmaktadır. Bu noktada Mardin ve yöresi, en ilginç tecrübelerin yaşandığı yerleşimlerden biridir. Bu durumu, Mardin’den sonra kültürel mozaiği en çok içinde barındıran ilçelerinden biri olan Süryanice ismi Hapısna olan Midyat’a bağlı Mercimekli köyü’nde açık bir şekilde görmek mümkündür. Mardin’in çok kültürlü yapısında ayrı bir yere sahip olan Mercimekli köylüleri, köylere kültürlerarası diyalog çalışmaları için bir merkez kurulmasını da istemişlerdir. Devlet yetkililerince bu talep de olumlu karşılanmıştır.

Kültür – Edebiyat, İstanbul, 2007, s.1-28; Bulaç, Ali, “Güneydoğunun Psikolojisi”, *Zaman Gazetesi*, 6 Ekim 2004.

KAYNAKÇA

- Altan, Mehmet, "Geçen Yıl Onur Konuğu Kimdi?", *Star Gazetesi*, 15 Ekim 2008.
- Hasan Şemeysânî, *Medînetu Mardin*, Beyrut, 1987.
- Hasan İsmâil ve Abdulkâdir Osmân, *el-Muhallemiyye*, Beyrut, 2004.
- Adlı, Ayşe, "Artuklu'dan Arta Kalan Mardin", *Aksiyon Dergisi*, 3 Aralık 2007.
- Çevik, Adnan, "İlkçağlardan Ortaçağın Sonuna Kadar Midyat ve Yöresi (Tur Abdin)' nin Tarihi Coğrafyası", s. 105-139, *Makalelerle Mardin I Tarih – Coğrafya*, İstanbul, 2007.
- "Ortaçağ İslam Coğrafyacılarına Göre Nusaybin", s.141-155, *Makalelerle Mardin ITarih– Coğrafya*, İstanbul, 2007.
- Aslan, Mehmet Ali, "Mihallemlerde Sözlü Edebiyat Geleneği", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.241-249, İstanbul, 2007.
- Çetin, İhsan, "Çokkültürlülük, Etnisite ve Dil: Midyat Araştırması Örneği", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s. 263-269, İstanbul 2007.
- Oral, Mustafa, "Mardin'in Son Süryani Kadim Patriği Mor İgnatious İlyas Şakir Efendi (1867-1932)", *Makalelerle Mardin IV Önemli Simalar – Dini Topluluklar*, s.269-307, İstanbul, 2007, s.294.
- Özdemir, Şuayb, "Tarihi Süreç İçerisinde Nusaybin Medresesinin Bölge Kültürüne Katkıları", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.75-83, İstanbul, 2007.
- Doru, Nesim, "Nsibin / Nusaybin Akademisi", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.1- 28, İstanbul, 2007.
- Bulaç, Ali, "Güneydoğunun Psikolojisi", *Zaman Gazetesi*, 6 Ekim 2004.
- "Kendi dinince", *Zaman Gazetesi*, 14 Şubat 2007.
- Altınışık, Kenan, *5500 Yılın Tanıkları Süryaniler*, İstanbul, 2004, s.8-25.
- Erdoğan, Hamza, "İki Dinli Köyde Örnek Bayramlaşma", *Aksiyon Dergisi*, 10 Ekim 2008.
- Sezer, M. Abdulbasit, "Mardin Türküleri Üzerine Bazı Tespitler", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.271-279, İstanbul, 2007.
- Grigore, George, *L'arabe parle' A Mardin*, Bucureşti, 2007.
- Çuha, Abdülkerim, *Mardin Halk Müziği*, Mardin, 2006.
- İbn Hacer el-Heytemî, *Mevlid İbn Hacer*, İstanbul, tsz.; Bakırcı, Selami, *Mevlid Doğu ve Gelişmesi*, İstanbul, 2003.
- Öztoprak, Sadreddin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, İstanbul, 2003.
- Demircan, Nezir, *Halil Gönenc Hoca - Hayatı ve Hatıratı*, İstanbul, 2004.
- Ekinci, Abdullah ve Kütük Ahmet, "Güneydoğu Anadolu'nun Medeniyet Tarihi Açısından Önemi ve Nusaybin Okulu", *Makalelerle Mardin III Eğitim – Kültür – Edebiyat*, s.1-28, İstanbul, 2007.